

ПРИКАЗИ

doi: 10.5937/sinteze10-30831

ОСВРТ НА ПРВУ КЊИГУ О ДВА И ПО ВЕКА ДУГОЈ ИСТОРИЈИ
ЦРКВЕ УСПЕЊА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ У ВРШЦУ

Зоран М. Туркан: *Црква Успења Пресвете Богородице у Вршцу (Јерусалимски завет кир Алексија Николајевић)*. Српска православна црквена општина светоуспенска у Вршцу, Вршац, 2020. (Београд : М&G marketing)

Црква Успења Пресвете Богородице у Вршцу¹, у народу позната као Мала црква и Алексина црква, припада Епархији банатској Српске православне цркве. Црква је зидана у време епископа Јована Георгијевића од 1761. до 1768. године, а освештана 1775. године (епископ Викентије Поповић). Ктитор је био хаџи Алекса Николић (1709–1769). На украшавању храма радили су многи познати уметници: Арсеније Арса Теодоровић (рад на иконостасу у периоду од 1792. до 1809. године), дрворезбар Пантелејмон Николајевић, сликар Карел Направник (израда зидних слика, 1946. године). У ризници овог храма налазе се два јеванђеља од велике историјске важности: прво је штампано у Москви 1762. године и поклон је Алексија Николића, док је друго Јеванђеље даровао храму епископ Јован Георгијевић. Најстарија матична књига датира из 1767. године.²

Кроз дугу историју ове цркве, храм и порта били су много пута обнављани. Последњих двадесетак година, у периоду од 2000. до данас, Благословом Његовог Преосвештенства Епископа банатског Г. Никанора, парохијска заједница и Црквени одбор покренули су и довршили једну већу спољну и унутрашњу рестаурацију самог храма (2007–2011). У периоду од 2014. до 2018. године постојећа зграда црквеног Дома у потпуности је обновљена, а подигнута је још једна нова

¹ У даљем тексту: Светоуспенска / Успенска црква/храм.

²Извор: „Храм Успења Пресвете Богородице”. Епархија банатска.: <https://www.eparhijabanatska.rs/parohije/vrsacko-namesnistvo/vrsac/>. Приступљено: 10. 2. 2021.

зграда. Уређена је и порта са дворишним бунаром, капијама и зидовима, оградама и каменим стазама, посађена су нова стабла и украсно биље, уређене цветне леје, травнате површине... (према *Уводној речи* протојереја Н. Милића, Туркан, 2020: 13³). Данас се у обновљеној згради Црквеног дома – Школе, одржава веронаука за одрасле и редовне пробе обновљеног мешовитог хора при Светоуспенском храму.

Народ воли и редовно посећује ову цркву, њена молитвословља, осећајући живо присуство, мајчинску заштиту и покровитељство Мајке Божије. Боравећи у овом храму, сведоче и да су им веза са прецима и успоменама на време „старог Вршца” потпуно сачувани, а да сам богослужбени простор цркве одише посебном благодаћу (из *Уводне речи* протојереја Н. Милића, Туркан, 2020: 8).

Светоуспенски храм, у ужем, историјском градском језгру, представља капију и лице града Вршца – свето место [...], богату ризницу вредних уметнина (из *Уводне речи* протојереја Н. Милића, Туркан, 2020: 11).

Поред живе речи и памћења староседелаца о овој цркви, сачувана су два Летописа – проте Душана Коларова и проте Саве Матицког (описују време после Другог светског рата, до 1982. године), књиге Инвентара и Дародаваца (од 1775. године и даље), као и Матице и Домовници парохијана (према *Уводној речи* протојереја Н. Милића, Туркан, 2020: 7). Претпоставља се да је разлог досадашњег непостојања монографије о Светоуспенској цркви најпре недостатак довољно аутентичних сведочанстава. Насупрот томе, потреба за књигом која би описала како историју овога храма, тако и њену уметничку ризницу постоји одавно и најочљивија је приликом посета путника намерника који желе да понесу са собом писану реч о овом храму (Исто).

Дело „Црква Успења Пресвете Богородице у Вршцу: Јерусалимски завет кир Алексија Николајевића”⁴ аутора⁵ Зоран М.

³ Парентеза типа (Туркан, 2020) користи се да означи дело које се у овом тексту приказује: Туркан, З. (2020). *Црква Успења Пресвете Богородице у Вршцу (Јерусалимски завет кир Алексија Николајевић)*. Вршац: Српска православна црквена општина светоуспенска у Вршцу (Београд : M&G marketing).

⁴ ISBN - 978-86-902456-0-4; COBISS.SR-ID – 19119369.

⁵ Сарадник на књизи је: Наташа Марија Печеновић-Туркан.

Туркана⁶ у издању Српске православне црквене општине светоуспенске у Вршцу, 2020 (штампа: Београд : M&G marketing) прва је монографија о два и по века дугој историји овога храма (в. Сliku 1). Комплексан материјал сажет је на 80 страна. Основном тексту од 54 стране претходе три текста на двадесетак страна: *Уводна реч* (протојереја Ненада Милића, старешине Светоуспенске цркве, стр. 5–11), *Са собом на ви* доктора Миодрага Матицког (стр. 13–15), као и *Одзвон из Дубине* историчара уметности Душана Миловановића (стр. 17–21). Текст је употпуњен примереним ликовним решењима (више од 70 слика, илустрација и фотографија високог квалитета; ликовни уредник Зоран М. Туркан). Монографија је објављена у 400 примерака, у тврдом повезу, а представљена широј културној јавности у просторијама Школе – Црквеном дома овога храма 29. 11. 2020. године.⁷

Слика 1. Насловница и прва страна монографије о Цркви Успења Пресвете Богородице у Вршцу (Туркан, 2020)⁸

⁶ Зоран М. Туркан (1963–) сликар је и (ко)аутор књижевних дела, између осталог: „Хиландар између историје и предања” (Вршац: Одбор за обележавање 2000 година Хришћанства, 2001; Вршац: Повез), „Хиландар кроз векове” (Вршац: Одбор за обележавање 2000 година хришћанства, 2002; Београд: Академија), „Света икона Достојно јест и њена чуда у манастиру Месићу” (Вршац: Градска библиотека: Манастир Месић, 2003; Вршац: Тритон), „Манастир Средиште” (Вршац: Епархија банатска, 2005), „Владичански двор Епархије банатске: српска православна Епархија банатска” (Вршац: Српска православна Епархија банатска, 2007; Вршац: Тритон), „Отаџбини с љубављу: сто година од присаједињења Војводства српског матици Краљевини Србији 1918–2018 у Вршцу” (Вршац: Српска православна епархија банатска: Удружење за неговање традиције банатских Срба у Вршцу Војводство 1918–2018, 2019; Београд: M&G marketing) итд.

⁷ В. <https://evrsac.rs/predstavljena-knjiga-zorana-turkana-o-maloj-crkvi-u-vrsclu/>. Приступљено 10. 2. 2021. године.

⁸ Слика преузета са линка издвојеног у фн. 7.

„Црква Успења Пресвете Богородице у Вршцу” аутора Зорана М. Туркана, са поднасловном одредницом *Јерусалимски завет кир Алексија Николајевић* чини нов и користан најпре историјски допринос – осветљава време и околности у којима се српски народ налазио од времена оснивања ове хришћанске заједнице и градње ове парохијске цркве па до данас. Аутор је јасно изнео циљеве представљеног – *да донесе писано сведочанство о храму, укључујући при томе преглед литературе, оне сачуване, која извештава и дискутује о Успенској цркви, и то кроз године, деценије и векове. У делу на које се осврћемо представљена је:*

[...] комплетна повест, од замисли да се овај храм подигне трудом добромисленог Врштанина кир Алексија Николајевића, што је завет Господу положио на најбоље могућем месту, у Јерусалиму пред највишим сведоцима – самим Светињама Најсветијег. Потом следе сва збитија и фазе градње и о свему што се с овом светињом, током више од двеста (и) педесет лета догађало; и лепима, и оним другима. Пре тога, попут правог и озбиљног хроничара, на готово трећини овог писанија, господин Туркан излаже повесницу Срба у Банату и сав њихов усуд, од старине, лагано нас водећи ка основној теми, срцу овог дела. И излаже се ту како је све било, и сви велики и важни догађаји, и знаменити људи који су у њима учествовали, и како су се кроз време односили, и према народу и догађајима, а особито према храму Успенија Пресвете Мати наше, која је Спаса родила. И све тече лагано, смирено и с редом како „Господ заповеда” (*Одзвон из дубине*, Д. Миловановић, Туркан, 2020: 19–20).

Понеке описе догађаја или личности, најчешће знаменитих, аутор је употпунио и личним импресијама/промишљањима о њима – али с мером и на прави начин, без залажења у дуже дигресије. Посебну пажњу аутор – сликар посветио је детаљном опису ризнице икона и зидног сликарства овога храма. У прилог томе је и чињеница да се сматра да су иконе изнад северних двери овога храма, на којима се приказује Христово страдање и рођење Пресвете Богородице, међу најбољим остварења познатог Арсенија Теодоровић, најпре јер су успео пример композиционог кружног решења које је ретко у српском сликарству⁹. Као значајно, издвајамо да је у монографији на коју се осврћемо дат попис (према запажањима Друштва музејских радника Војводине – секције историчара уметности) свих 37 икона овога храма, које су класификоване према положају. Побројане су иконе у соклу, престоне иконе, двери иконе, иконе изнад двери, празничне иконе, централна икона, те оне на завршетку иконостаса (Туркан, 2020: 51–52).

⁹ Консултован извор: „Храм Успења Пресвете Богородице”. Епархија банатска.: <https://www.eparhijabanatska.rs/parohije/vrsacko-namesnistvo/vrsac/>. Приступљено: 10. 2. 2021.

Са језичког аспекта, уочава се да је употребљени језик у делу јасан, не непотребно комплексан. Обогаћен је историзмима и архаизмима, а време се мери и по Старом Србском календару, те у неку руку чини и ризницу појединих речи, израза и појмова које су се користиле од настанка цркве па до наших дана. У том смислу може бити полезан, поготово младима. Издвајамо само један део који потврђује речено, а говори и о значају подстицања лепога говора и језичког стваралаштва код младих, а представља ексцерпт из записа проте Душана Коларова. Било је то време када је Успенска црква обележавала 200 година молитвеног бдења. Душан Коларов је записао, а аутор монографије преноси:

Свети Сава је [...] прослављен свечаније него ранијих година... Највише је било деце и омладине, што је и обичај да на тај дан присуствује омладина која је била усхићена и радосна... После Свете Литургије, пререзан је славски колач, затим је била светосавска прослава. [...] За време богослужења певао је хор који је увеличао прославу, затим деца основних школа из свих парохија декламовали су светосавске рецитације и друге песме. Учествовало је 75 рецитатора, мушке и женске деце. [...] Тада је, први пут, рецитована песма, дакле пре пола века, коју је певао прота Сава Матицки у част Светоме Сави:

*Светом Сави*¹⁰

*Трпџи у сјају овај свети храм,
Ту је икона мила,
А данашњу радост, ја добро знам,
Она је и пре била.
У венац славе оплетен давно
Још ово додајем ја:
Нек' дело Светог Саве, славно
К'о сунце увек сја.
С висине поглед твој спусти доле,
Благослов пружи нам ти,
Народу, деци која те воле,
За то те молимо ми.
Протојереј–ставрофор*

Сава Матицки

(Туркан, 2020: 63, 65-66):

¹⁰ Како и аутор наводи, песма је објављена у књизи Саве Матицког: „Светосавске песме” (Београд : Мил. Матицки : Мио. Матицки, 1991, стр. 8).

Сам текст добро је структуриран – корисно је подељен у одељке, што дело чини лаким за читање и разумевање. Уочава се да се овој садржини и црквеног типа (што је одредило и поједина ортографска решења) пришло надасве брижљиво, са намером да се сачува чак и оно „неписано” а „подразумевано” када се употреби понека, *Врштанима*, знана реч.

Осврт заокружујемо ауторовом констатацијом:

Када би све иконе Светоуспенске цркве „проговориле” о вековним предачким молепствијима наших епископа, свештенства, прадедова, дедова, мајки и отаца, браће, сестара за спокој, мир и здравље свих нас и наших потомака, били би затечени с коликом љубављу, вером и надом је заложена њихова тврда вера у нашу православну светосавску – христјанску будућност. То је предачка молитвена непробојна аура која и данас штити од многих несрећа нас и нашу варош Вршац (Туркан, 2020: 55).

Ово свето место описано је као *лице Вршица* (Туркан, 2020: 11), *капија вршачке вароши*, *царска капија*, али и као *капија дома и детињства* (*Са собом на Ви*, М. Матицки, Туркан, 2020: 15), *домаћинска капија* која дочекује и испраћа и све оне који су се из Вршац иселили. Верујемо и да уводни део исказ који смо претходно издвојили – *Када би све иконе Светоуспенске цркве „проговориле”* – може бити путоказ, снажан импулс за даља стварања, најпре у језику па и сликарству.

Дело „Црква Успења Пресвете Богородице у Вршцу (Јерусалимски завет кир Алексија Николајевић)” аутора Зорана М. Туркана својом формом и садржајем, може бити добар путоказ ка настанку дела сличнога типа и намере о другим светињама широм наше земље, а свакако је мотивација и основа за даља писања, проучавања и бележења живота и трајања Цркве Успења Пресвете Богородице у Вршцу. Несумњиво ће бити изузетно корисно путницима намерницима али и домаћима, који се отисну у далеки свет, како Душан Миловановић лепо примећује – *полезно свугде*, али и *свакоме* „добре воље и намере чисте” (Туркан, 2020: 21).

Аутор приказа¹¹
Ивана Ђ. Ђорђевић

Примљен: 12.02.2021.

Прихваћен: 11.12.2021.

¹¹ ivanacurcin@yahoo.com, Висока школа струковних студија за васпитаче "Михаило Палов"